

PAST O'ZLASHTIRUVCHI O'QUVCHILARNING TOIFALARI VA PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI*Mavlyanova Surayyo,**Toshkent amaliy fanlar universiteti "Psixologiya" kafedrasida o'qituvchisi*

Annotatsiya. Hozirgi kunda har bir sinfda 3-4 ta bo'lsa-da, past o'zlashtiruvchi o'quvchilar mavjud. Bunday o'quvchilarning bilish jarayonlari orqada qolibgina qolmay, bevosita sinfdoshlarining ham o'zlashtirishiga, bilim asoslarini egallashiga ma'lum daraja salbiy ta'sir ko'rsatadi. Xuddi shu bois boshlang'ich sinflardagi past o'zlashtiruvchi o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini o'rganish va uni korreksiya qilish pedagogik va yosh psixologiyadagi dolzarb muammolardan biridir.

Kalit so'zlar: past o'zlashtirish, o'quvchi, o'qituvchi, psixodiagnostika, psixokorreksiya, motivatsiya, irsiyat, patologiya, dangasalik.

КАТЕГОРИИ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕУСПЕВАЮЩИХ УЧЕНИКОВ*Мавлянова Сурайё,**Преподаватель кафедры «Психология» Ташкентского университета прикладных наук*

Аннотация. В настоящее время в каждом классе учатся 3-4 неуспевающих ученика. Познавательные процессы таких учащихся не только отстают, но и оказывают определенное негативное влияние на овладение ими одноклассниками и усвоение основ знаний. По этой же причине изучение и коррекция психологических особенностей слабоуспевающих учащихся начальных классов является одной из актуальных проблем педагогической и юношеской психологии.

Ключевые слова. низкая обучаемость, ученик, учитель, психодиагностика, психокоррекция, мотивация, наследственность, патология, лень.

CATEGORIES AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF UNSUCCESSFUL STUDENTS*Mavlyanova Surayyo**Lecturer at the Department of Psychology, Tashkent University of Applied Sciences*

Abstract. Currently, there are 3-4 underachieving students in each class. The cognitive processes of such students not only lag behind, but also have a certain negative impact on their classmates mastering them and mastering the basics of knowledge. For the same reason, the study and correction of the psychological characteristics of poorly performing primary school students is one of the urgent problems of pedagogical and youthful psychology.

Keywords. low learning ability, student, teacher, psychodiagnostics, psychocorrection, motivation, heredity, pathology, laziness.

Kirish. Bolada vujudga kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklarni o'qituvchi asosan o'zlashtirish bilan belgilaydi. Bunda bolalar qariyb bir xil baholanadi: a'lochi - demak u yaxshi o'quvchi, ikkichi - yomon o'quvchi. Bunday o'quvchiga qo'llaniladigan choralar ham bir xil. Bolaning ota-onasi maktabga chaqirilib, o'g'li (yoki qizi) bilan shug'ullanmayotgani, yomon tarbiyalanayotganligi haqida ma'lum qilinadi. Yoki o'qituvchi oqibati haqida o'ylamasdan o'quvchini butun sinf oldida baqirib haqoratlaydi, izza qiladi. Ko'pchilik tajribali o'qituvchilar o'quvchilar o'zlashtirmasligini uning dangasaligi, tarbiyasizligi, ishyoqmasligi bilan bog'laydilar. Ko'p kasal bo'luvchi zaif bolalar organizmi darmonsizligi tufayli ishga va o'qishga qobiliyatlari kamayadi. Bunday bolalar bilan individual shug'ullanmasa, tez orada ular o'zlashtirmovchi o'quvchilar qatoriga kiradilar.

Biron narsadan qattiq qo'rqan bolalarda asabiylashish alomatlarini -duduqlanish, enurez va boshqalar paydo bo'ladi. Bunday bolalar bilan ham o'qituvchi maxsus shug'ullanmasa, o'zlashtirmovchi o'quvchilarning soni ortishi mumkin. O'quvchilar o'zlashtirmasligining sabablaridan biri bolaning psixik taraqqiyotdan vaqtincha orqada qolishi bilan ko'pincha bog'liq. Turli mutaxassislar tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlardan ma'lum bo'lishicha, o'zlashtirmaslik 50 % psixik taraqqiyotda orqada qolish bilan, 24% xulq-atvorning buzilishi, 4% aqliy yetishmaslik va nutqning rivojlanmaganligi bilan bog'liq.

Psixik taraqqiyotda vaqtincha orqada qolish bolada turli sabablarga ko'ra vujudga kelishi mumkin. Ko'pincha bu bolaning ona qornida va tug'ilishi vaqtidagi o'zgarishlar (patologiya), irsiyat, ilk bolalik davrida bolaning jarohatlanishi va og'ir kasalliklarga chalinishi sabab bo'lishi mumkin. Bunday omillarning markaziy nerv sistemasiga noqulay ta'sir etishi natijasida eng nozik insoniy funksiyalarning taraqqiyoti to'xtaydi. Shu bilan birga bola tarbiyalanayotgan ijtimoiy muhitning roli ham muhim. Bolaga onaning erkalashlari yetishmasligi, unga yetarlicha e'tibor bermaslik, unga iliq munosabatda bo'lmaslik, unga yaxshi qaramaslik, vaqt ajratmaslik kabi omillar muhim rol o'ynaydi. Bola qanchalik kichik bo'lsa, bu omillar shunchalik ahamiyatlidir. Xuddi shu sabablarga ko'ra mehribonlik uylarida, kunu tun ishlaydigan bog'cha va yashilarda tarbiyalanayotgan bolalarda psixik taraqqiyotda orqada

qolish uchraydi.

Ko'pincha o'qituvchilar o'zlashtirmovchi o'quvchi bilan qo'shimcha mashg'ulotlar o'tkazadilar. Bunda ular darsda o'tilgan materiallarni qaytarish, bir mashqni bir necha marta yozdirish bilan chegaralanadilar. Bunda bola nimada xato qilayotganiga e'tibor berilmaydi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review)

Ba'zan o'qituvchilar sababini tushunmasdan o'zlashtirmovchi o'quvchilarni "qobiliyatsizlar", "aqli yetishmaydiganlar" safiga kiritib qo'yadilar. Tez orada o'qituvchilar o'zlashtirmovchi o'quvchilarga e'tibor bermay qo'yadilar, sinfda qolmasliklari uchun "uch" baho qo'yadilar. Keyinchalik bunday o'quvchilarda maktabga nisbatan salbiy munosabat rivojlanadi, shaxs xarakteri patologik shakllanadi. Psixik taraqqiyotda vaqtincha orqada qoladigan bolalarga individual ishlashning mahsuldor usullari qo'llanilsa, umumta'lim maktabida bema'lol o'zlashtiruvchi o'quvchilar qatorida bo'ladilar.

P.P.Blonskiy "Qiyin o'quvchilar" [2] asarida psixik va jismoniy tayyorgarlik turli xususiyatlarini birikuvchi xarakteriga bog'liq ravishda o'zlashtirmovchi o'quvchilarni quyidagi tiplarga ajratgan. P.P.Blonskiy o'zlashtirmovchi o'quvchilarni tavsiflaganda birinchi o'rinda jismoniy sog'likka katta e'tibor beradi. Muallif ishlarida psixologik xususiyatlar yetarlicha yoritilmagan.

P.P.Blonskiy o'zlashtirmaslikka olib keladigan asosiy sababni ajratib ko'rsatgan. Birinchidan, o'quvchi sog'lig'iga bog'liq quyi ishchanlik qobiliyati, ikkinchidan o'zini faoliyatini to'g'ri tashkil eta olmaslik, "ishlay olmaslik", uchinchidan, o'qishga qiziqishning yo'qligi, to'rtinchidan, o'quvchining bo'sh rivojlanganligi.

P.P.Blonskiy o'zlashtirmovchi o'quvchilarni quyidagi tiplarga ajratadi: I tip o'zlashtirmovchi o'quvchilarning taxminan 50% jismonan bo'sh va aqliy rivojlanmagan o'quvchilar kiradi. II tip o'zlashtirmovchi o'quvchilarning taxminan 25% jismonan kuchsiz, ko'p dars qoldiradigan, tez charchaydigan o'quvchi, aqliy rivojlanishi yetarli darajada. III tip o'zlashtirmovchi o'quvchilarning taxminan 10% jismonan normal, lekin aqlan rivojlanmagan o'quvchilar. IV tip o'zlashtirmovchi o'quvchilar taxminan 15% oilaviy sharoitga ko'ra maktabdan ajralib qolgan o'quvchilar.

Shunday qilib, o'quvchilar tiplari klassifikatsiyasini asosiy ikki ichki sababga ko'ra jismoniy bo'sh va aqliy rivojlanmaganlik, uchinchidan maktabdan tashqaridagi sabab – sharoit maktabdan tashqari qiziqishlar. P.P.Blonskiy ishlari maktab o'zlashtirmasligi muammosini o'rganishda muhim hissa bo'lib qo'shildi. O'zlashtirmaslik sabablarini tahlil qilish, uni yo'qotish va oldini olish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish muallif ishidagi yutuqlardan biri bo'lgan.

L.S.Slavina "O'zlashtirmovchi va tartibbuzar o'quvchilarga individual yondashuv" [7] asarida o'zlashtirmovchi o'quvchilarni turli guruhlarga bo'lgan. Muallif bunday tipologiyani ishlab chiqishda o'quvchi shaxsining muhim xususiyatlariga e'tibor beradi:

1. o'qishga nisbatan noto'g'ri munosabat shakllangan o'quvchilar;
2. materiallarni qiyinchilik bilan o'zlashtiruvchi o'quvchilar;
3. o'quv ishida malaka va usullari shakllanmagan o'quvchilar;
4. mehnat qila olmaydigan o'quvchilar;
5. bilimga va o'qishga malaka va usullari shakllanmagan o'quvchilar.

Bunda turli guruhdagi o'quvchilar shaxsining har xil tomonlari orasidagi munosabat to'g'risidagi savol ochiq qoladi. O'zlashtirmovchi o'quvchilar uchun eng avvalo o'zini kuchsiz boshqarish, o'z psixik jarayonlari (diqqati, xotirasini) boshqara olmaslik, o'quv ishining oqilona usullari shakllanmaganligi, o'quv masalalarini yechishda o'ylashni istamaslik, bilimlarni shartli o'zlashtirish xos. Bunday o'quvchilar aqliy ishdan qochishga intilib, faol fikrlash zaruratidan ularni xalos qiladigan har xil aylanma yo'llarni izlaydilar.

O'zlashtirmovchi o'quvchilar aqliy taraqqiyot darajasining sezilarli pasayishi doimiy intellektual zo'riqmaslik, bo'sh o'zini-o'zi boshqarish natijasi bo'lishi mumkin.

N.A.Menchinskaya [5] o'tkazgan tadqiqotlaridan ma'lum bo'lishicha, o'zlashtirmovchi o'quvchilar diqqati va xotirasida quyi ko'rsatkichlar olinishi bu psixik jarayonlarida patologik o'zgarishlarning natijasi emas, balki to'g'ri ishlash odatlarining mavjud emasligi bilan bog'liqdir.

N.A.Menchinskaya o'zlashtirmovchi o'quvchilar tipologiyasini ishlab chiqishda birinchidan tafakkur faoliyati xususiyatlari, ikkinchidan, shaxsning yo'nalishiga e'tibor berdi. Muallif o'quv faoliyatini tashkil qila olish ko'nikmasini barcha o'zlashtirmovchi o'quvchilarga xos bo'lgani uchun tiplarga ajratish mezoni sifatida qaraydi.

Shunday qilib, o'zlashtirmovchi o'quvchilarni tiplarga ajratishda shaxs xususiyatlari ikki asosiy kompleksning turli birikmasi asos qilib olinadi: birinchisi tafakkur faoliyatining xususiyatlari (uquvchanlik) bilan bog'liq; ikkinchisi - o'quvchining "ichki pozitsiyasini" o'qishga munosabatini bildiruvchi shaxsning yo'nalganligi bilan bog'liq. (L.S.Slavina, L.I.Bojovich). Yuqorida ta'kidlangan komplekslar, orasida har xil munosabatlar bo'lishi mumkin. Bunday munosabatlar uchga bo'linadi:

1. Tafakkur faoliyatining quyi darajasi o'qishga nisbatan ijobiy munosabat va "o'quvchi holatining saqlanishi" bilan birikishi mumkin.
2. Tafakkur faoliyatining yuqori darajasi o'qishga nisbatan salbiy munosabat, qisman yoki to'liq o'quvchi "holatining yo'qolishi bilan birikishi mumkin".
3. Tafakkur faoliyatining quyi darajasi o'qishga nisbatan salbiy munosabatda qisman yoki to'liq

o'quvchi "holatining yo'qolishi bilan birikishi mumkin".

Ajratilgan xususiyatlar birikmasining o'ziga xosligi o'zlashtirmovchi o'quvchilar tipini, hamda o'zlashtirmovchilikni yo'qotish yo'llarini aniqlab beradi.

N.A.Menchinskaya o'zlashtirmovchi o'quvchilarni ikki tipga ajratadi:

1. Birinchi tipga kiritilgan o'quvchilarning ba'zi umumiy xususiyatlari mavjud. Ularga tafakkur operatsiyalari (analiz, sintez, umumlashtirish va boshqalarning) bo'sh rivojlanganligida namoyon bo'ladigan quyi uquvchanlik xos. Bunday o'quvchilar o'quv materiallarini o'zlashtirishda jiddiy qiyinchiliklarni his qiladilar.

Aqliy masalalarni yechishda ularda "mahsuldor bo'lmagan yondashuv" vujudga keladi. Ular yangi masalalarni odatdagi ish usuli bilan yechib bo'lmasa-da, ulardan foydalanishga intiladilar.

Bunday o'quvchilar guruhi uchun o'qishdagi muvaffaqiyatsizlik ahloqiy nizo manbai hisoblanmaydi. Ular: "Men masalalarni yecha olmayman", "Men uchun ona tili qiyin", - deb hotirjam aytadilar. Bunday nizolarning mavjud emasligi o'qishga nisbatan ijobiy yo'nalish va o'quvchi "holatining saqlanishiga" olib keladi.

Shu bilan birga ularda bilimlarga nisbatan qiziqishning yo'qligi, maktabda o'zlashtiriladigan har qanday masalalarga nisbatan qiziqishning yo'qligi xos. Ular kelajak rejalarini o'qish bilan bog'lamaydilar.

O'zlashtirmovchi o'quvchilarning ikkinchi tipi. Bu tipga kiruvchi o'quvchilarda tafakkur faoliyatining yuqori sifati o'qishga nisbatan salbiy munosabat bilan birikadi. Bunday o'quvchilar maktabga yaxshi tayyorlanib, yaxshi o'qish istagi bilan kelishadi. Ammo ularning o'qish ishlari sifatiga, faqat o'zlariga yoqqan narsa bilan shug'ullanishga o'rganib qolganligi salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday o'quvchilarda ta'lim jarayonida o'z-o'zini tashkil qilish u yoki bu fan unga yoqish, yoqmasligiga bog'liq bo'ladi. Barqaror motivatsiyaning mavjud emasligi bunday o'quvchilarning darsda yoki uy vazifasini bajarishda aqliy zo'riqishdan qochishga olib keladi. O'qishdagi muvaffaqiyatsizlik axloqiy nizoning kelib chiqishiga sabab bo'ladi. Bunday nizo intellektual imkoniyatlarning nisbatan ko'pligi va bu imkoniyatlarning o'quv ishlarida kam ro'yobga chiqarishi tufayli sodir bo'ladi. Agar bunday nizo ta'limning dastlabki bosqichlarida vujudga kelsa, faqatgina o'qishga nisbatan salbiy munosabatni keltirib qolmay, balki o'quvchining sinf jamoasidan begonalashuviga ham olib kelishi mumkin. Bu holat bir qator salbiy axloqiy sifatning vujudga kelishiga olib keladi.

Z.I.Kalmykova [4] o'zlashtirmaslik asosida nima turishiga qarab o'zlashtirmovchi o'quvchilarni ikki tipga ajratadi:

1. pedagogik qarovsiz bolalar;
2. uquvchanligi quyi o'quvchilar.

Birinchi tipga noqulay pedagogik sharoitlar tufayli o'qishda orqada qoladigan o'quvchilar kiradi. Ularda aqliy tarqqiyotning ikkinchi komponenti saqlangan bo'lsa-da, bilimlar zahirasi juda oz bo'lib, eng minimal me'yor talablariga javob berilmaydi.

Ikkinchi tipga o'zlashtirmaslik ijtimoiy, pedagogik va biologik omillarning noqulay ta'siri bilan bog'liq o'quvchilar kiradi.

Pedagogik qarovsiz bolalar. Pedagogik qarovsizlik noqulay ijtimoiy pedagogik sharoitlar ta'sirida vujudga keladi, natijada zarur bilimlar zaxirasi shakllanmagan, lekin bu sharoitlar uquvchanlikka salbiy ta'sir ko'rsatmaydi.

Uquvchanligi quyi o'quvchilar. Bu tipga pedagogik qarovsizlik quyi uquvchanlik, ya'ni bilish faoliyati uchun aql sifatlarining noqulay shakllanishi bilan qo'shilgan o'quvchilar kiradi.

M.M.Bezrukix, S.P.Yefimova[1] tadqiqotlarida o'qishda qiynaladigan bolalarni quyidagi guruhlarga ajratilgan:

- A) Zaif bolalar.
- B) Asabiy bolalar.
- V) Psixik taraqqiyotda vaqtincha orqada qolgan bolalar.
- G) Chapaqay bolalar.

Tahlil va natijalar (Analysis and results)

Bunday o'qishdagi qoloqlikni differentsiatsiyasi asosida psixologik mezonlar mavjud - bunday salbiy hodisani yengib o'tish osonlik (murakkablik) darajasiga e'tibor beriladi. Shu nuqtai nazardan, eng noma'qul qoloqlikning turi o'qishdagi umumiy chuqur qoloqlikdir. Muallif, maktabda o'qishdagi qoloqlikga qarshi kurashish choralarning samaradorlik darajasini ularning toifalarini hisobga olgan holda belgilab qo'ygan. Natijada shu narsa ayon bo'ldiki, vaqti - vaqti bilan uchraydigan qoloqlik deyarli 75% holatlarda muvaffaqiyatli yengib o'tilgan, qisman turg'un 61% holatlarda va birinchi toifa uchun ushbu raqam 29% tashkil qildi xolos.

Qisman doimiy qoloqning asosiy sababi sifatida o'qitishdagi kamchiliklar ko'rsatiladi. Shu sabab vaqti-vaqti bilan uchraydigan qoloqlikka ham taalluqlidir, ammo birinchi toifadagi sabablar bevosita o'quvchining shaxsi bilan bog'liqdir (uning to'liq yetilmaganligi, o'quv vazifalariga ma'suliyatsiz yondoshishi va hokazo).

O'tkazilgan tadqiqotlarda, noqulay hayot sharoitlari tasiridan tashqari, o'qishdagi umumiy va chuqur qoloqliklarni paydo bo'lishining uchta sababi ko'rsatilgan:

Yomon tayyorgarlik va bilimdagi sezilarli nuqsonlar;

O'qishga salbiy munosabatda bo'lgan o'quvchilar;
Tashkil etilgan mehnatga nisbatan ko'nikmaning yo'qligi, umumiy rivojlanishning yetarli bo'lmagan darajasi.

Nemis olimi G.Broyer past o'zlashtiruvchi o'quvchilarni yoshga oid o'ziga xosligini tadqiq etgan. Aniqlanishicha, past o'zlashtirish va o'ziga xos xulq-atvor ko'p holatlarda o'quv yilining boshida namoyon bo'lib, 1-sinfning boshidayoq 25-30% o'quvchilar o'qish, yozish va hisoblashni past darajada o'zlashtirishlarini ko'rish mumkin ekan. Nutqi va sensomotorikasi rivojlanishi orqada qolgan bolalarga boshlang'ich sinfdayoq o'qituvchi tomonidan alohida e'tibor qaratilishi lozim, aks holda ular o'qish va yozish ko'nikmasini egallay olmay qolishlari mumkin. Sensomotorikaning rivojlanishidagi zaiflik - boshlang'ich sinf o'quvchisining past o'zlashtirishida asosiy sabab hisoblanadi.

Kichik yoshdagi o'quvchilarning o'quv faoliyatidagi og'ishlari va nuqsonlarini o'qituvchilar "bilimdagi yetishmovchilik", "u yoki bu ko'nikmaning shakllanmaganligi", "mavjud fanlarga ulgurmaslik", "o'qishning umumiy orqada qolishi", "o'quv ishlarida tizimlilikning yo'qligi" deb xarakterlaydilar. Yu.Z.Gilbux kamchilik (nuqson) (nimanidir foydali va kerakligini bilmaslik) va og'ish (istalmagan zararli sifatning mavjudligi) tipologiyasini ishlab chiqdi, bolalarda bo'lishi mumkin bo'lgan ichki va tashqi manbalarni hisobga olmasdan nuqson va og'ishlarni bevosita ko'rinishlarini qayd etuvchi pedagogik tipologiyalar bilan boshladi. U pedagogik atamalarni shakllantirishda quyidagi og'ishlar toifalarini ajratdi:

O'qishdan umumiy orqada qolish (bola ona tilidan va matematikadan o'zlashtira olmaydi).

Ona tilidan orqada qolishning o'ziga xosligi (o'quvchi matematikani o'zlashtira oladi).

Matematikadan orqada qolishning o'ziga xosligi (ya'ni, yuqoridagining teskarisi).

O'quv faoliyatini individual eng qulay sharoitidan og'ish (o'quvchi qobiliyatlarini hammasini ham ko'rsata olmaydi).

Pedagogik tipologiyadan kelib chiqib, o'quvchilarning o'quv faoliyatidagi og'ish va nuqsonlar bolaning bevosita psixologik omillarini shartlaydigan, aniq xulq-atvor fenomenlarini qamrab oluvchi pedagogik - psixologik turlari aniqlandi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations)

Rivojlantiruvchi korreksion ish ushbu toifadagi o'quvchilarda shakllangan o'quv motivlari, o'qish istagi va faolligiga tayanishni taxmin etadi.

Shuningdek, ushbu toifadagi o'quvchilarga quyidagilar xos.

Psixik faoliyat tezligi sust;

Psixomotor tormozlanish, o'zini-o'zi nazorat qilishi yomon;

Faoliyatni rejalashtirish, boshqarish buzilgan;

Bilimlar zahirasi kam;

Motorikaning yetishmovchiligi;

Nutqiy nuqsonlar: sust, zaif nutq;

O'qituvchilardan, tanbehlardan qo'rquv;

Toliquvchanlik, so'lg'inlik.

O'quv faoliyatida namoyon bo'ladigan sifatleri:

Ishga sekin kirishadi, topshiriqlar ustida uzoq ishlaydi;

Ko'pincha chalg'iydi, hovliqma, o'qituvchining tushuntirishini oxirigacha eshitmay topshiriqni bajarishga kirishadi, xatolarini sezmaydi;

Topshiriqning asosiy shartlarini tahlil qilmaydi;

Tashqi belgilarga mo'ljal oladi, sinov xatolar metodini qo'llaydi;

Past darajadagi xabardorlik (ko'p narsalarni bilmaydi, ular haqida hech qachon eshitmagan va ko'rmagan);

Yozuvda chiziqdan tashqariga chiqib ketadi;

Tovushlarga ko'ra so'zlarni adashtiradi, so'zlarni noto'g'ri aytadi;

Asabiylik, emotsiyalarning noturg'unligi, chalg'uvchanlik, emotsional reaksiyalarning noadekvatligi (sust qo'zg'atuvchi kuchli reaksiyalarni keltirib chiqaradi).

Tavsiya etiladigan diagnostik metodlar

Vekslar metodikasi: 8 subtest "Rasmlarning ketma-ketligi" (sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlash); 12 subtest "Labirint" (diqqat to'planishi, o'zini-o'zi nazorat qilish); "Kos kubiklari" subtesti (konstruktiv tafakkur, tahlil va sintez qilish qobiliyati).

So'z-mantiqiy tafakkur diagnostikasi (R. Amtxauer):

Xabardorlik uchun og'zaki topshiriq, muhim va nomuham belgilar differentsiatsiyasi;

Tushunchalarni shakllanganligini aniqlash;

Mantiqiy tafakkurning shakllanganligi aniqlash;

Umumlashtirishning shakllanganligini aniqlash (A.L.Venger).

T.V.Yegorova "O'rnini topish" abstraklashtirish (mavhumlashtirish) qobiliyatini o'rganish metodikasi.

Korrektor sinov (Burdon).

Uquvchanlik xususiyatini grafik qaydlari metodikasi.
Faoliyatning ichki rejasini o'ziga xosligini tahlili (Ya.A.Ponomaryova).
O'qishda ortda qolish xarakterini aniqlash uchun so'rovnomma (T.A.Shilova).
Ijtimoiy pedagogik qarovsizlik diagnostikasi (R.V.Ovcharova).

Xulosa o'rinda aytish joizki, o'quvchilarda past o'zlashtirish sabablarini erta aniqlash, toifalarga ajratish, psixokorreksion va shakllantiruvchi chora – tadbirlarni izchillikda olib borish, shuningdek pedagoglar, o'quvchining ota – onasi, oila a'zolarini jalb qilish ishning yanada samarali kechishini ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR

1. Безруких М.М., Ефимова С.П. Знаете ли вы своего ученика. - М.: Просвещение. 1984.- 175 с.
2. Блонский П.П. Трудные школьники. - М.: Работник просвещения. 1930
3. Власова Т.А., Певзнер М.С. Учителю о детях с отклонениями в развитии. - М.: Просвещение. 1967.-207 с.
4. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе. – М.: ТЦ ”Сфера”, 1998.
5. Abdivalievna, A. N. (2022). PSYCHOCORRECTION OF BEHAVIORAL AND EMOTIONAL FIELDS IN CHILDREN WITH ATTENTION DEFICIT AND HYPERACTIVE. *British Journal of Global Ecology and Sustainable Development*, 10, 132-137.
6. Abdivalievna, A. N. (2022). Psychological Characteristics Of Doctor And Patient Communication. *Eurasian Scientific Herald*, 8, 106-109.
7. Abdivalievna, A. N. (2021). Psychodiagnostics of children with attention deficiency syndrome and hyperactivity. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(3), 2352-2355.
8. Abdivalievna, A. N. (2022). Age Features of Aggressive Behavior. *Eurasian Medical Research Periodical*, 15, 16-20.
9. Abdivalievna, A. N. (2022). PSYCHOCORRECTION OF BEHAVIORAL AND EMOTIONAL FIELDS IN CHILDREN WITH ATTENTION DEFICIT AND HYPERACTIVE. *British Journal of Global Ecology and Sustainable Development*, 10, 132-137.
10. Abdivalievna, A. N. (2022). Psychological features of adaptation of students abroad. *Innovative Society: Problems. Analysis and Development Prospects*, 117-120.
11. Abdivalievna, A. N., & Nuriddinova, I. N. (2022). EMERGENCY PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE IN EXTREME SITUATIONS. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 66-71.
12. З.Т.НИШОНОВА, Н.А.АСКАРОВА, Ф.Ф.РАСУЛОВА, Г.Ю.БАЙКУНУСОВА. Ўқувчиларда паст ўзлаштириш диагностикаси ва психокоррекцияси. Услубий қўлланма. Тошкент ТДПУ нашриёти. 2013.